

Magnús Jóhannsson læknir magnus@landlaeknir.is, Anna Björg Aradóttir sviðsstjóri,
Lárus S. Guðmundsson lyfjafraeðingur, Jón Óskar Guðlaugsson verkefnisstjóri, Ólafur B. Einarsson sérfræðingur

Þjónusta lækna vegna ávanabindandi lyfja

Ávanabindandi lyf og mikil notkun þeirra meðal Íslendinga hefur töluvert verið til umræðu á liðnum árum og hefur umræðan oftar en ekki snúist um fjölda sjúklinga og afleiðingar af misnotkun lyfjanna. Lyfjateymi Embættis landlæknis er í miklum samskiptum við lækna vegna ávísana og hafa lækna lýst ýmsum hliðum á þjónustu við sjúklinga sem eru að glíma við erfið veikindi. Til að skilja betur starfsumhverfi lækna fór Embættið af stað með könnun í samstarfi við Læknafélag Íslands og var rafræn könnun lögð fyrir lækna í desember 2016. Svör bárust frá 412 læknum, 145 konum og 267 körlum. Í könnuninni gafst læknum kostur á að koma með ábendingar. Um 100 ábendingar bárust, margar þeirra mjög gagnlegar, um ýmislegt sem betur mætti fara í ávísunum ávanabindandi lyfja.

Flestir svarenda voru á aldrinum 35-59 ára (200) en fæstir yngri en 35 ára (58). Í könnuninni kom fram að um 42% starfa eingöngu á sjúkrahöfnunum, 24% í heilsugæslu og tæp 13% á sérfræðistofum. Sumir lækna (16%) sem svöruðu starfa bæði á sjúkrahöfnunum og á sérfræðistofum.

Í samskiptum lyfjateymis við lækna vegna eftirlits með ávísunum á ávanabindandi lyf kemur oft fram að einstaklingar beiti lækna miklum þrýstingi til að fá tilteknum ávanabindandi lyfjum ávísað. Í könnuninni kom fram að 13% lækna finnst oft eða mjög oft erfitt að stjórna meðferð með ávanabindandi lyfjum. Alls 3,7% lækna sem tóku þátt í könnuninni telja sig oft eða mjög oft verða fyrir ógnunum eða hótunum frá sjúklingum eða aðstandendum þeirra vegna ávísana ávanabindandi lyfja og um helmingur svarenda hafði einhvern tíma orðið fyrir slíku, en hlutfallið var nokkuð breytilegt eftir aldri (sjá töflu I). Einnig kom fram hjá svarendum að konum er hlutfallslega mun oftar ógnað eða hót- að en körlum. Margir lækna hafa lýst því að ávísanir þeirra til einstaklinga, sem gerðar eru athugasemdir við, komi til vegna þess að þeir eru tímabundið að sinna sjúklingum sem eru í umsjá annarra lækna. Tæplega 10% lækna segjast oft eða mjög oft hafa verið beðnir um að ávísa ávanabindandi lyfjum til sjúklinga annarra lækna í magni sem þeim finnst óhóflegt.

Tafla I. Hlutfall lækna sem verða fyrir hótunum/ógnunum.

	Aldursbil		
	<35 ára	35-59 ára	≥60 ára
Mjög oft	1,7	1,0	0
Oft	1,7	4,5	1,3
Stundum	19,0	11,0	4,5
Sjaldan	50,0	37,5	38,3
Aldrei	27,6	46,0	55,8

Af öllum læknum sem svöruðu nota 58,6% lyfjagagnagrunn Embættis landlæknis oft eða mjög oft en hlutfallslega fleiri yngri lækna nota grunninn reglulega (sjá töflu II). Samkvæmt talningu í grunninum eru ríflega 1000 lækna og tannlækna að fletta upp í honum í hverjum mánuði.

Tafla II. Hversu oft notar lækna lyfjagagnagrunn, hlutfall.

	Aldursbil		
	<35 ára	35-59 ára	≥60 ára
Mjög oft	75,9	43,5	28,1
Oft	12,1	19,5	13,7
Stundum	10,3	13,5	20,9
Sjaldan	1,7	6,5	11,8
Aldrei	0	17,0	25,5

Eitthvað er um það að ávanabindandi lyfjum sé ávísað án þess að sjúklingur komi í viðtal. Þetta er algengt til dæmis í lyfjaendurnýjunum á heilsugæslu en borið hefur á því að einstaklingar hafi svikið út lyf í nafni annarra og hefur heilsugæslan reynt að bregðast við því. Dæmi eru um að skrifuð hafi verið út lyf á einstaklinga sem ekki hafa áður fengið ávísað slíkum lyfjum sjálfir og því vildi Embættið kanna hversu algengt það væri að lækna ávísi ávanabindandi lyfjum til einstaklinga í fyrsta sinn án þess að hitta þá. Aðeins 2,2% lækna ávísa oft eða mjög oft ávanabindandi lyfjum til einstaklinga án þess að hitta þá en 97,8% lækna sem svöruðu segja að það komi sjaldan eða aldrei fyrir.

Ein af ábendingunum sem Embætti landlæknis barst frá læknum í þessari könnun var að verð á töflum í ólíkum pakkningum hafi áhrif á hversu miklu er ávísað af ávanabindandi lyfjum í hvert sinn. Í könnuninni kom fram að 16% lækna telja að verð á ávanabindandi lyfjum hafi stundum áhrif á það magn lyfja sem ávísað er en 3,9% lækna telja slíkt eiga við oft eða mjög oft. Einnig komu fram ábendingar um að stundum séu þær pakkningastærðir sem í boði eru óheppilega stórar.

Könnunin sýnir að starf lækna sem snýr að ávísunum ávanabindandi lyfja getur verið krefjandi og reynt getur á staðfestu við að stýra meðferð. Hafa ber í huga takmarkanir á þessari könnun, til dæmis gæti sami einstaklingur hafa ógnað fleiri en einum lækni. Þessari könnun var aldrei ætlað að vera vísindaleg en niðurstöðurnar gefa samt sem áður vísindalegu um að full þörf sé á frekari rannsóknum á því starfsumhverfi sem lækna búa við. Einnig þarf að ræða hvernig heppilegast sé að lækna bregðist við ef þeim er hótáð eða ógnað af hálfu skjólstæðings.